

Europees Economisch en Sociaal Comité

ECO/WLS/256
Universiteiten voor Europa

Brussel, 9 november 2009

ADVIES

van het
Europees Economisch en Sociaal Comité
over
Universiteiten voor Europa
(initiatiefadvies)

Algemeen rapporteur: de heer **Van Iersel**

Het Europees Economisch en Sociaal Comité heeft op 5 maart 2009 besloten om, overeenkomstig artikel 29, lid 2, van zijn reglement van orde, een initiatiefadvies op te stellen over:

Universiteiten voor Europa.

De gespecialiseerde afdeling Economische en Monetaire Unie, economische en sociale samenhang (waarnemingspost Lissabonstrategie) is met de voorbereidende werkzaamheden belast.

Gezien de aard van de werkzaamheden heeft het Europees Economisch en Sociaal Comité tijdens zijn op 4 en 5 november 2009 gehouden 457e zitting (vergadering van 4 november) de heer Van Iersel aangewezen als algemeen rapporteur en vervolgens het volgende advies met 158 stemmen vóór en 8 stemmen tegen, bij 12 onthoudingen, goedgekeurd.

*

* *

1. Conclusies en aanbevelingen

- 1.1 Het EESC is van mening dat universiteiten een cruciale rol spelen in de kennisdriehoek van onderwijs, onderzoek en innovatie. Zij moeten worden beschouwd als sleutelfactoren voor duurzame sociaaleconomische ontwikkeling in Europa. De universiteiten functioneren thans verre van optimaal en maken onvoldoende gebruik van hun grote potentieel. In de Lissabonstrategie na 2010 zou ruimte moeten worden gecreëerd voor verbetering op dit gebied.
- 1.2 Met de Conferentie van Bologna uit 1999 en later de Lissabonstrategie hebben universiteiten meer prioriteit gekregen op EU-niveau. Lidstaten en universiteiten hebben nieuwe doelstellingen vastgelegd, maar bij academici en in de samenleving in het algemeen valt een groeiend ongenoegen waar te nemen over de versnippering van het Europese hoger onderwijs en het tempo waarin de noodzakelijke hervormingen plaatsvinden.
- 1.3 Het EESC is het ermee eens dat het Europees hoger onderwijs dringend hervormd moet worden. De wereldwijde ontwikkelingen op economisch, technologisch en onderwijsvlak en de huidige crisis vragen om een betere prijs-kwaliteitverhouding, betere randvoorwaarden en meer mogelijkheden voor studenten, docenten en wetenschappelijke onderzoekers.
- 1.4 Tot de noodzakelijke aanpassingen behoren o.m. meer autonomie en een grotere verantwoordingsplicht voor universiteiten m.b.t. hun maatschappelijke taak, uitbreiding van de mogelijkheden voor (voldoende) fondsenwerving, meer transparantie en openheid,

partnerschappen met het bedrijfsleven, bevordering van topprestaties (van wereldklasse) op het gebied van onderwijs en onderzoek en adequaat beheer van menselijke hulpbronnen.

- 1.5 Groot belang hecht het EESC eveneens aan een Europese methodiek om prestaties te evalueren en vergelijkbare gegevens te verzamelen. Een Europese evaluatie moet gebaseerd zijn op een grondige studie van onafhankelijke deskundigen; ook moet ze verder gaan dan louter 'citeren' en de eenzijdige "Shanghai-lijst" en een breed gamma van multidimensionale indicatoren bestrijken.¹
- 1.6 Samen met een brede basis, die multidisciplinaire ontwikkelingen en nieuwe combinaties mogelijk moet maken, dienen moderne, vergelijkbare normen voor onderwijs en onderzoek bij te dragen tot een grotere verscheidenheid en specialisering in het hoger onderwijs, en een einde te maken aan de homogeniteit en gelijkheid die het bestel nu kenmerken.
- 1.7 Het EESC pleit voor een coherente integratie van universiteiten in een vernieuwde Lissabonstrategie in het kader van de Europese Ruimte voor hoger onderwijs en de Europese Onderzoeksruimte².
- 1.8 Studenten en wetenschappelijke onderzoekers dienen meer mogelijkheden te krijgen om in Europa een multidisciplinaire carrière te ontplooiën. Dit impliceert o.m. open aanwervingsprocedures en een Handvest voor onderzoekers, in nauwe samenhang met de invoering van de zgn. "vijfde vrijheid", nl. vrij kennisverkeer. Tegelijkertijd moet de verscheidenheid aan benaderingen behouden blijven en is het van belang dat universiteiten blijven concurreren om de beste resultaten te bereiken.
- 1.9 In heel Europa is een open benadering geboden van docenten, onderzoekers, studenten en topuniversiteiten uit derde landen.
- 1.10 Het EESC pleit voor raadgevende onderwijsplatforms op EU- en nationaal niveau met o.m. vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld. Mondiale en regionale centra voor toponderzoek dienen nauwe banden te onderhouden met de gemeenschap en regio waarvan zij deel uitmaken. Dit zou ook de ondernemingszin aan universiteiten een impuls kunnen geven en economische en kennisclusters ten goede komen.
- 1.11 Door hun opnieuw, zoals lang geleden, een onafhankelijke rol en positie toe te kennen, zullen universiteiten zich aangemoedigd en gesterkt voelen in hun rol als intellectuele drijfkracht van Europa. Europese benaderingen voor onderwijs en docentschap, wetenschap en toponderzoek dienen niet te worden beperkt tot de verbreding en verdieping van Europese O&O, innovatie en onderwijs. Een en ander dient ook te worden uitgebreid tot andere

---

¹ Zie een uitgebreide lijst van wenselijke indicatoren in par. 5.2.4.

² Zie ook het EESC-advies "Op weg naar de Europese kennismaatschappij", PB C 65 van 17 maart 2006, blz. 94, waarin gepleit wordt voor de totstandbrenging van "een Gemeenschappelijke Europese Kennisruimte door nauwer samen te werken op het gebied van onderwijs, innovatie en onderzoek".

competenties en disciplines, bv. medisch onderzoek en medische praktijk, sociaaleconomische wetenschappen en menswetenschappen.

- 1.12 De Commissie dient dit proces te blijven steunen en zichtbaar en actief op te treden.
- 1.13 Het aanhalen van de banden tussen de EU en het hoger onderwijs is voor het EESC geen technische kwestie. Evenmin is het een louter economische kwestie, hoe belangrijk dit aspect ook mag zijn. Er moet verder gekeken worden dan dat. Het gaat erom dat het algemene belang van universiteiten voor levenslang leren en het intellectuele leven, de samenleving en de beschaving wordt onderkend.
- 1.14 De grondleggers van de EU en hun opvolgers hadden hun redenen om onderwijs niet in het Verdrag op te nemen, maar wij leven nu in andere tijden. Nationale soevereiniteit en diversiteit dienen in hand in hand te gaan met de erkenning dat de EU een gelijkwaardige partner en concurrent op mondiaal niveau moet zijn. Universiteiten spelen hierbij een belangrijke rol.
- 1.15 Met andere woorden: universiteiten moeten worden aangemoedigd om als instellingen van hoger onderwijs niet langer van buitenaf toe te kijken, maar een actieve rol te spelen in het Europese integratieproces. De Raad zou in dit verband een duidelijk en toekomstgericht standpunt moeten formuleren.

2. **Inleiding**

- 2.1 In de ontwikkeling van de Europese samenleving spelen universiteiten van oudsher een belangrijke rol. Zij vormden het centrum van het intellectuele leven en waren in meer dan één opzicht de grote drijfkracht achter vooruitgang.
- 2.2 Wetenschappers en academici trokken op het Europees continent vrij rond van de ene autonome universiteit naar de andere en oefenden aldus grote invloed uit op de opinievorming ten aanzien van diverse maatschappelijke verschijnselen en wetenschappelijke ontwikkelingen. Zij hebben hele generaties van sociale kringen en mensen gevormd, die van doorslaggevend belang zijn geweest voor de politieke, sociale en economische ontwikkeling van de Europese samenleving.
- 2.3 Vanaf de 18^e eeuw deden de natiestaten langzaam maar zeker hun intrede en werden de universiteiten overwegend instellingen voor nationaal onderwijs, die nationale belangen op het gebied van wetenschap en onderzoek dienden. Deze ontwikkeling is diep ingesleten. Ondanks de toenemende internationalisering (ook op wetenschappelijk gebied) worden hoger onderwijs en zelfs wetenschap en technologie aan universiteiten in zekere mate nog steeds nationaal bepaald.
- 2.4 Politieke inmenging werd mettertijd normaal. Tegenwoordig bepaalt de nationale politiek hoe het onderwijs op de diverse niveaus wordt georganiseerd. Hoger onderwijs kreeg overal een

duidelijke nationale stempel. Kenmerkend zijn de vele gecompliceerde verschillen tussen nationale instellingen. Daar staat tegenover dat de leerinhoud vaak gelijkloopt.

- 2.5 Institutionele kaders, financiële regelingen, bestuur, mate van autonomie en de benoeming en loopbaan van professoren en onderzoekers zijn belangrijke elementen in het gediversifieerde beeld dat het Europese onderwijs laat zien.
- 2.6 Aangezien wetenschap geen grenzen kent, maken academici en onderzoekers in toenemende mate deel uit van Europese en wereldwijde netwerken. Hierdoor internationaliseren ook onderzoeksprogramma's steeds vaker, zij het in beperkte mate. Een opmerkelijke uitzondering op deze regel vormen de particuliere instellingen voor hoger onderwijs, met name de managementopleidingen, die qua leeraanbod en benadering per definitie meer internationaal georiënteerd lijken te zijn.
- 2.7 In het Verdrag van Rome en de daaropvolgende Verdragen is geen apart hoofdstuk voor onderwijs opgenomen. In die tijd zag men geen verband tussen economische integratie en onderwijs. Onderwijs bleef een nationale aangelegenheid, waarvoor ten volle het subsidiariteitsbeginsel gold. Elk besluit inzake onderwijs op Europees niveau wordt in een intergouvernementeel kader genomen.
- 2.8 Op den duur bleek het echter niet houdbaar om bepaalde delen van het onderwijs nog langer los te zien van het integratieproces. In eerste instantie betrof dit – vooral de sociale partners maakten zich hiervoor sterk – onderdelen van het onderwijs die voor de economie en de arbeidsmarkt van de grootste relevantie zijn, zoals bijscholing en beroepsopleiding.
- 2.9 Vanaf 1986 droeg ook het Erasmus-uitwisselingsprogramma bij tot een internationalisering van de curricula van studenten. In 2009 werd dit programma uitgebreid met het programma Erasmus Mundus. Andere programma's die hier vermeld moeten worden, zijn Comett, een uitwisselingsprogramma voor universiteiten en bedrijven die gespecialiseerd zijn in technologie, Marie Curie, een uitwisselingsprogramma voor wetenschappelijke onderzoekers, en Socrates, een programma ter bevordering van levenslang leren.
- 2.10 In 1999 zetten de universiteiten een grote stap voorwaarts toen de onderwijsministers van de 29 lidstaten de Bologna-verklaring goedkeurden.
- 2.11 Inmiddels nemen 46 landen uit alle delen van Europa deel aan het Bolognaproces. Het uiteindelijke doel is de oprichting van een Europese ruimte voor hoger onderwijs. De laatste tien jaar zijn er steeds meer discussiethema's bijgekomen³. De prioriteiten van het Bolognaproces zijn: de invoering van een driefasensysteem (de bachelor-, master- en post-graduate fase), waarbij de nadruk steeds meer komt te liggen op doctoraalstudies en -

---

3

Uiteenlopende academische structuren en tradities geven aanleiding tot een brede discussie over het Bolognaproces en de tenuitvoerlegging ervan. Zie hiervoor bv. de publicaties van de Duitse vereniging van hogescholen ("Deutscher Hochschulverband").

onderzoek, kwaliteitsborging, erkenning van kwalificaties en diploma's, studieduur, het Europese puntenoverdrachtsysteem (European Credit transfer system - ECTS), levenslang leren, de sociale dimensie van hoger onderwijs, mobiliteit van studenten en onderwijzend personeel en het verkennen van de externe dimensie van de Europese ruimte voor hoger onderwijs.

- 2.12 In de Lissabonstrategie wordt sterk de nadruk gelegd op het verband tussen kennis en concurrentievermogen. De strategie had een katalyserende werking. Ze hielp universiteiten uit de marge te halen en een centrale plaats te geven in het communautaire denken. Daarnaast leidde het grotere aantal door de Commissie opgezette onderzoeks- en innovatieprojecten tot bredere internationale samenwerking binnen Europa.
- 2.13 Vanuit dezelfde achtergrondgedachte heeft de Commissie in een aantal Mededelingen de agenda opgemaakt voor discussies over de rol en modernisering van de universiteiten⁴.
- 2.14 Overall in Europa worden universiteiten hervormd, maar het tempo varieert.
- 2.15 De herziene Lissabonstrategie uit 2005 leidde eveneens tot nieuwe initiatieven om de universiteiten te mobiliseren. Van groot belang in dit verband zijn de besluiten van de Raad betreffende de oprichting van een Europese Onderzoeksraad (ERC, 2007) en een Europees Instituut voor technologie en innovatie (EIT, 2008). In dezelfde lijn ligt het Groenboek "De Europese Onderzoeksruijnte: nieuwe perspectieven"⁵.
- 2.16 Een bijzondere plaats nemen het Europees Handvest en de Europese gedragscode voor de mobiliteit en vrije markt voor onderzoekers uit 2005 in⁶. Het Handvest en de gedragscode zijn ondertekend door 800 instellingen voor hoger onderwijs. De tenuitvoerlegging laat echter te wensen over: veel instellingen passen het akkoord niet toe. Soms blijven specifieke succesvolle tradities voorrang krijgen.
- 2.17 De Commissie werkt aan een Europees label ter aanmoediging van de tenuitvoerlegging van het Handvest en de gedragscode, met inachtneming van een zekere diversiteit van aanpak.
- 2.18 Het is een proces van lange adem om universiteiten een rol van betekenis te geven in het Europese eenwordingsproces. Academics, wetenschappers en studenten maken weliswaar in toenemende mate deel uit van een internationale dynamiek, maar als instelling worden

---

4 "Mobilisatie van het intellect in Europa: mogelijkheden voor universiteiten om een optimale bijdrage te leveren aan de Lissabonstrategie", COM(2005) 152 final; "Invulling van de moderniseringsagenda voor de universiteiten - onderwijs, onderzoek en innovatie", COM(2006) 208; "Een nieuw partnerschap voor de modernisering van de universiteiten: het EU-forum voor dialoog tussen universiteiten en bedrijven", COM(2009) 158 final.

5 In het Groenboek uit 2007 staan zes actiegebieden ter ontwikkeling van de Europese Onderzoeksruijnte centraal: onderzoekers, internationale samenwerking, gemeenschappelijke onderzoeksprogramma's, onderzoeksinfrastructuur, kennisoverdracht en intellectueel eigendom. Zie in dit verband ook PB C 44 van 16.02.2008, blz. 1.

6 Aanbeveling van de Commissie van 11 maart 2005, goedgekeurd door de Raad.

universiteiten vaak gehinderd door tradities en nationale regelingen. Daarnaast wordt elke vorm van ontwikkeling ook afgeremd door het feit dat onderwijs geen aandachtspunt is in het Europees Verdrag.

- 2.19 De wereldwijde netwerkvorming tussen academici en onderzoekers groeit dankzij de interactie tussen universiteiten, onderzoeksinstituten en multinationals. Deze tendens is ook duidelijk te zien in de communautaire programma's.
- 2.20 Dit advies is vooral gericht op nieuwe trends en te vervullen randvoorwaarden om universiteiten een doeltreffendere en meer zichtbare rol te laten spelen in het Europese eenwordingsproces. Gezien de taak die zij zich door de eeuwen heen hebben aangemeten, zouden universiteiten zich niet alleen moeten laten leiden door de Agenda van Lissabon, maar zouden zij ook zelf een drijvende kracht moeten worden achter dit proces.

3. Algemene opmerkingen

- 3.1 De afgelopen decennia zijn er steeds meer initiatieven en programma's ter bevordering van de internationalisering van het hoger onderwijs in Europa bijgekomen.
- 3.2 Het EESC is van mening dat universiteiten, gelet op de nieuwe impulsen, op een zichtbare manier moeten worden betrokken bij de nieuwe cyclus van de Lissabonstrategie.
- 3.3 Internationale analyses wijzen stuk voor stuk uit dat, gezien het tempo waarin technologie en innovatie zich ontwikkelen en de concurrentie toeneemt, het academisch onderwijs in Europa over het algemeen onvoldoende voorbereid is om deze rol ten volle op zich te nemen en, relatief gezien, zelfs terrein dreigt te verliezen⁷.
- 3.4 Doel moet zijn talenten optimaal te ontwikkelen en in heel Europa aan iedereen zonder enige discriminatie gelijke toegang te verzekeren – ook wat betreft de overgang tussen verschillende niveaus van (hoger) onderwijs en levenslang leren. Een specifiek probleem is het aantal studenten dat vroegtijdig het onderwijsstelsel verlaat. Er moeten doeltreffendere begeleidingsmethodes worden ontwikkeld. De maatschappelijke taken van de Europese universiteiten moeten worden behouden en vormen geen hinderpaal om kwaliteit en uitmuntendheid te verzekeren⁸.

7

Zie o.a. "The future of European Universities, Renaissance or Decay", Richard Lambert en Nick Butler, Centre for European Reform, juni 2006, en "High Aspirations, Agenda for reforming Universities", Breugel, augustus 2008. Op blz. VII zeggen de auteurs dat zij een ambitieuze agenda voor het hoger onderwijs willen opstellen omdat een opwaardering van de universiteiten volgens hen van cruciaal belang is voor de Europese groei. In dit licht is het EESC ingenomen met de recente Verklaring van Praag 2009 van de Vereniging van Europese universiteiten, die niet alleen de politieke leiders een duidelijke boodschap meegeeft, maar ook tien uitermate relevante succesfactoren voor de ontwikkeling van de Europese universiteiten in de komende tien jaar.

8

In dit verband zij opgemerkt dat Berkeley University, de derdehoogst gerangschikte universiteit in de VS, een overheidsinstelling is.

- 3.5 Ondanks alle verschillen, die overigens ook tot aanzienlijke kwaliteitsverschillen in de wetenschappelijke resultaten kunnen leiden, is er in Europees verband ook sprake van gemeenschappelijke kenmerken, die nader onderzocht moeten worden. In het kader van dit advies verdienen de volgende punten aandacht:
- 3.5.1 De mate van autonomie. Het plaatje van Europa is op dit vlak bijzonder ingewikkeld. De tendens is om universiteiten meer autonomie te geven, maar door de bank genomen blijft de overheidsbemoeienis groot⁹. Bij onvoldoende autonomie en verantwoordingsplicht krijgen traditionele zienswijzen en overregulering doorgaans de overhand. De publieke structuur, ondersteund door overheidsdeelname, mag autonomie niet afremmen¹⁰. Het doel moet zijn studenten beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt en zich efficiënter op te stellen ten aanzien van onderzoek en innovatie.
- 3.5.2 De financiering. Ook hier is het plaatje bijzonder complex, maar over het algemeen overweegt overheidsfinanciering.¹¹ Hierdoor zijn hoger onderwijs en onderzoek, samen met veel andere terreinen, doorgaans sterk afhankelijk van politieke prioriteiten, hetgeen vaak tot onderfinanciering leidt. Bovendien zijn er te weinig prikkels om de financieringsbronnen te diversifiëren, bijv. door fondsen van stichtingen en bedrijven aan te nemen, en collegegeld in te voeren (aangevuld met beurzen en leningen)¹².
- 3.5.3 Gebrek aan transparantie. Bij gebrek aan betrouwbare vergelijkbare gegevens over universiteiten slagen studenten en onderzoekers er niet, in de studiegebieden en cursussen in Europa te vinden die voor hen interessant zijn. Een Europese classificatiemethode is van cruciaal belang om meer overzicht te krijgen. Dat zou de uitwisseling van kennis en samenwerking in het kader van bestaande Europese onderwijs- en onderzoeksprogramma's ten goede komen en ook leiden tot adequatere informatie en meer kwaliteit. Een en ander kan algemeen bijdragen tot meer mobiliteit van zowel studenten als onderzoekers.
- 3.6 Het feit dat (hoger) onderwijs een puur nationale aangelegenheid is stimuleert universiteiten niet om hun blikveld te verbreden en over nationale grenzen heen te kijken. Het resultaat is een versnipperd landschap van hogeronderwijsinstellingen, waar de dynamiek van de buitenwereld veelal nauwelijks doordringt.
- 3.7 De versnippering van het onderwijslandschap wordt voorts in stand gehouden door verschillen in kwaliteitseisen - ook m.b.t. de toepassing van de BaMa-structuur - weinig aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden en vaak slechte financiële regelingen, die openheid,

---

⁹ In sommige gevallen wordt de klok zelfs teruggedraaid. Een goed voorbeeld hiervan is de Deense wet op het hoger onderwijs uit 2003, die de politieke invloed uitbreidde ten koste van de autonomie van onderzoekers en universiteiten.

¹⁰ Naast 'autonomie' moet er aandacht zijn voor 'zelfbestuur' van universiteiten.

¹¹ Een ongewenst neveneffect is dat slechts weinig universiteiten een accuraat overzicht kunnen geven van hun totale kosten.

¹² Het EESC verwijst naar de Commissie: er kan worden gedacht aan de invoering van collegegeld, op voorwaarde dat ook wordt voorzien in beurzen en leningen om gelijke toegang te waarborgen.

gedeelde academische waarden en grensoverschrijdende mobiliteit in de weg staan, behalve dan voor een kleine selecte kring van topwetenschappers.

- 3.8 Een geringe mate van autonomie heeft de neiging gelijkvormigheid en homogeniteit van het universitaire bestel in de hand te werken. In plaats van heterogeniteit en specialisatie bevordert het in sommige landen 'algemene' universitaire cursussen en onderzoeksfaciliteiten.
- 3.9 Programma's voor onderzoek en innovatie zijn vaak het product van nationale innovatieplatforms en zijn voor het merendeel nationaal van opzet. Doorgaans zijn ze geen onderdeel van een breder concept. Overlappenden en verschillende tijdschema's en aandachtsgebieden houden de versnippering in stand en leiden ertoe dat er geen specialisatie plaatsvindt.
- 3.10 Dit is geen vruchtbare bodem om onderzoekers en topdocenten uit de overige lidstaten of uit andere delen van de wereld aan te trekken. Daarnaast is de 'brain drain' naar de VS een permanente bron van zorg. Intussen is China bezig om zijn eigen gespecialiseerde topuniversiteiten te ontwikkelen, met India in zijn kielzog.
- 3.11 Verscheidene Europese verenigingen van universiteiten stemmen steeds meer hun standpunten op elkaar af wat betreft de noodzaak betere voorwaarden voor O&O en kennis- en innovatiepotentieel te creëren¹³. Gemeenschappelijke onderzoekprogramma's zijn een veelbelovend samenwerkingsinstrument waarmee fragmentatie kan worden tegengegaan¹⁴.
- 3.12 Na de Verklaring van Bologna in 1999, die als doel had tegen 2010 een Europese ruimte voor hoger onderwijs tot stand te brengen en d.m.v. hervormingen het concurrentievermogen van het hoger onderwijs te vergroten, deed de Commissie in 2006 een nieuwe oproep¹⁵. De Commissie concludeerde terecht dat "deze belangrijke sector van de economie en de maatschappij grondig [moet] worden geherstructureerd en gemoderniseerd, wil Europa de wereldwijde competitie op het gebied van onderwijs, onderzoek en innovatie niet verliezen"¹⁶.
- 3.13 Er gebeuren wel aanpassingen, maar het gaat te langzaam. Bovendien varieert het nationale beleid voor het hoger onderwijs aanzienlijk per lidstaat.

---

13 League of European Research Universities, Coimbra Group, IDEA League, RISE.

14 Dergelijke grensoverschrijdende samenwerking zal ook vruchten afwerpen voor fundamenteel onderzoek dat in het kader van (grootschalige) EU-projecten wordt verricht.

15 De Mededeling "Invulling van de moderniseringsagenda voor de universiteiten - onderwijs, onderzoek en innovatie", mei 2006, COM(2006) 208 final. Zie ook de Mededeling "Mobilisatie van het intellect in Europa: mogelijkheden voor universiteiten om een optimale bijdrage te leveren aan de Lissabon-strategie", april 2005, COM(2005) 152 final.

16 COM(2006) 208 final, blz. 11.

3.14 De discussies die thans in academische kringen worden gevoerd, zijn teleurstellend en geven tevens aan dat te schoorvoetend werk wordt gemaakt van de Europese ruimte.

3.15 Als er geen maatregelen worden genomen op Europees niveau, zouden de kosten wel eens hoog kunnen oplopen. Ter afsluiting van bovenstaande opmerkingen pleit het EESC ervoor dat in de nieuwe cyclus van de Lissabonstrategie na 2010 gewerkt wordt aan een gerichte modernisering van en samenwerking tussen universiteiten, meer coördinatie op Europees vlak en echte transparantie d.m.v. classificatie.

4. **Nieuwe perspectieven nodig**

4.1 De Lissabonstrategie probeert een evenwicht te vinden tussen convergentie en coördinatie op EU-niveau en behoud van nationale bevoegdheden door gemeenschappelijke doelstellingen te formuleren en vergelijkbare programma's en beleid in Europa te bevorderen. Het EESC is van mening dat universiteiten van cruciaal belang zijn voor onderwijs, onderzoek en innovatie en een navenante plaats dienen in te nemen op de Lissabonagenda.

4.2 Juist nu, tijdens de huidige crisis, moet meer aandacht gaan naar onderwijs en innovatie in ruime zin, zodat nieuwe mogelijkheden en kansen kunnen worden blootgelegd. In heel Europa moeten programma's voor O&O en toegepaste technologie en verhoogde mobiliteit¹⁷ van studenten en docenten blijvend worden verzekerd.

4.3 Het EESC wil in deze samenhang erop wijzen dat om de transparantie te vergroten er dringend vergelijkbare data¹⁸ en een betrouwbare methode moeten worden ontwikkeld om de prestaties van universiteiten op verschillende vlakken, bijv. onderwijs, onderzoek en innovatie, te beoordelen en te vergelijken. Vanwege de nagestreefde heterogeniteit, specialisering en diversiteit is het niet gemakkelijk om dergelijke data te verzamelen. Het hanteren van verschillende werkwijzen kan helpen om de methode te verbeteren en criteria te ontwikkelen. Het verdient aanbeveling om op dit vlak samen te werken met de OESO.

4.4 De in hoofdstuk 2 vermelde programma's ondersteunen in hoge mate de grensoverschrijdende uitwisseling. De oprichting van de Europese Onderzoeksraad (ERC) betekent een grote stap vooruit. Als stimulator van onderzoeksprojecten moet de ERC de internationalisering van universiteiten aanmoedigen. Onderzoeksfondsen en de eigenlijke onderzoeksactiviteiten dienen strikt gescheiden domeinen te blijven.

4.5 De ERC is gericht op meer grensoverschrijdende mobiliteit van onderzoekers via het introduceren van een zogenaamde "vijfde vrijheid", die nauw samenhangt met het Handvest

---

¹⁷ Zie voor het belang van mobiliteit van studenten het communiqué van de Raad van april 2009 over het Bolognaproces: tegen 2020 moet ten minste 20% van de studenten een tijd in het buitenland hebben gestudeerd of er een opleiding hebben gevolgd.

¹⁸ Deze data moeten ook betrekking hebben op de verschillende financierings-/sponsoringssystemen en -agentschappen voor O&O, alsook op de rol van samenwerking en verbintenissen met onderzoeksorganisaties en bedrijven buiten de universiteiten.

voor onderzoekers en de gedragscode voor hun aanwerving¹⁹. Om het gewenste resultaat te bereiken moeten dringend binnen universiteiten de nodige voorzieningen en betere administratieve en fiscale randvoorwaarden worden gecreëerd.

- 4.6 De oprichting van het Europees Technologie-Instituut (ETI) is eveneens een belangrijke stap vooruit. Het ETI heeft als taak contacten en partnerschappen te ondersteunen. Tegelijkertijd moeten de universiteitsprogramma's op Europees niveau beter op elkaar worden afgestemd. Het nieuwe voorstel van de Commissie voor de oprichting van een forum voor dialoog tussen universiteiten en bedrijven is de volgende belangrijke stap.
- 4.7 Universiteiten en onderzoeksinstituten maken als zodanig geen deel uit van de vijf partnerschapsinitiatieven die de Raad heeft vastgelegd ter ontwikkeling van de Europese onderzoeksruimte (EOR). In de zes pijlers die worden voorgesteld in het Groenboek ter ontwikkeling van de EOR²⁰ worden alle actoren behalve de universiteiten (en onderzoeksinstituten in het algemeen) opgeroepen om nauwer samen te werken. Dit strookt niet met de rol die het EESC voor de universiteiten ziet in de Lissabonstrategie²¹.
- 4.8 Op vergelijkbare wijze moeten de voorwaarden voor grootschalig onderzoek (CERN) in Europa en andere gemeenschappelijke onderzoekscentra van samenwerkende universiteiten worden verbeterd. Grootschalige voorzieningen impliceren een kritische massa en een groot aantal toegewijde onderzoekers, hetgeen extra financiële middelen kan aantrekken.
- 4.9 Het EESC is van mening dat de huidige crisis moet worden beschouwd als uitgangspunt voor een nieuwe start teneinde coherente en duurzame perspectieven te ontwikkelen zodat Europa op het gebied van wetenschap en technologie een serieuze concurrent en partner blijft.

5. **Inspelen op ontwikkelingen in een dynamische sector**

5.1 **Betrokkenheid van lidstaten en universiteiten**

- 5.1.1 De drie pijlers onderwijs, wetenschap en innovatie vereisen een duidelijk engagement van de lidstaten. Een tweede voorwaarde is de volledige inzet van universiteiten. Ten slotte vergt een en ander ook deelname van de particuliere sector. De beste resultaten worden bereikt in een flexibel top-down en bottom-up proces met tal van belanghebbende partijen.
- 5.1.2 Wij moeten ons realiseren dat door het ontstaan van wereldwijde netwerken, de ontwikkelingen op het gebied van technologie en onderzoek, gerichte specialisering en talent

---

¹⁹ Zie voetnoot 4.

²⁰ Zie voetnoot 2.

²¹ Zie voor de standpunten van de lidstaten en de visie van het EESC de resultaten van de openbare raadpleging over het Groenboek, april 2008, blz. 20 e.v.

dat niet gebonden is aan een land of instelling, nieuwe voorwaarden scheppen voor (nationale) universiteiten die de mogelijkheid bieden nieuwe horizonten te verkennen²².

- 5.1.3 De bedoeling is niet dat de culturele verscheidenheid hierdoor in het gedrang komt, integendeel. De nationale en regionale verscheidenheid zijn voor Europa juist een waardevolle troef. Maar het is duidelijk dat de diversiteit van het onderwijslandschap en alle uitlopers ervan meer baat hebben bij een overkoepelende, op gemeenschappelijke analyses en doelstellingen gebaseerde strategie waarmee bestaande barrières kunnen worden opgeheven en kwaliteit en specialisering kunnen worden bevorderd.
- 5.1.4 Belangrijk is in de eerste plaats dat instellingen van hoger onderwijs dezelfde richting uit willen en waarde hechten aan dezelfde zaken, waaronder gemeenschappelijke academische waarden, culturele en academische openheid, minder administratieve procedures, grensoverschrijdende kanalen, transparantie m.b.t beroepskwalificaties en resultaten, grensoverschrijdende technologische projecten en grensoverschrijdende mobiliteit. Dit kan worden bereikt zonder afbreuk te doen aan de culturele verscheidenheid.
- 5.1.5 Een hogere mate van autonomie en zelfbestuur, flexibelere en betrouwbaardere financieringsmogelijkheden en transparantie zullen universiteiten aanmoedigen om hun eigen moderniseringsinitiatieven op te zetten. Aldus zal een bottom-up proces ten bate van hogere normen, betere kwaliteit en meer specialisatie op gang worden gebracht.
- 5.1.6 De demografische ontwikkelingen in Europa zouden een sterke stimulans moeten zijn om het hogeronderwijsbestel zowel voor Europese studenten als voor getalenteerde burgers uit derde landen aan te passen. Zonder aanpassingen dreigen er in de toekomst aanzienlijke tekorten te ontstaan. Europa heeft meer hoger opgeleide mensen nodig om de productiviteit door onderzoek, verspreiding van kennis en innovatievermogen op een hoger plan te tillen.
- 5.1.7 Wij mogen niet vergeten dat zelfs de VS op diverse terreinen hun leidinggevende positie alleen maar kunnen behouden omdat hun universiteiten zo aantrekkelijk zijn voor mensen die elders vandaan komen.

5.2 **Transparante voorwaarden en kwaliteitsbeoordeling**

- 5.2.1 De kennismaatschappij, zoals geschetst in de Lissabonstrategie, vergt meer interdisciplinair en transsectoraal onderwijs en onderzoek om een einde te maken aan de huidige monodisciplinaire trend.
- 5.2.2 Gestreefd wordt naar een transparant concurrentieveld voor universiteiten, waarmee in plaats van uniformiteit in de hand te werken, tegemoetgekomen wordt aan de behoefte aan

---

22

Zie o.a. H. Wissema. 'The Third Generation Universities', waarin de hedendaagse uitdagingen en mogelijkheden voor universiteiten worden beschreven. Een en ander wordt toegelicht aan de hand van concrete voorbeelden van bv. de universiteiten van Cambridge en Louvain-la-Neuve.

differentiëring en specialisering. Dit laatste kan, waar dat wenselijk is, ook aantrekkelijk zijn voor cofinanciering door de particuliere sector²³.

- 5.2.3 In dit licht juicht het EESC het recente initiatief van de Commissie toe om een Europese methode uit te werken voor de beoordeling van de prestaties van universiteiten.
- 5.2.4 Een Europese ranglijst dient te worden gebaseerd op een grondige evaluatie, uitgevoerd door speciaal daarvoor aangewezen deskundigen, waarbij niet alleen met 'citatens' rekening wordt gehouden maar ook met factoren als kwaliteit van opvoeding en onderwijs, onderzoek, innovatie, netwerking, inventarisatie van specialisaties, interdisciplinaire bekwaamheden, institutionele betrekkingen tussen universiteiten en onafhankelijke onderzoeksinstituten²⁴ alsook logistieke diensten voor studenten. Om de prestaties van universiteiten te kunnen beoordelen zijn veelzijdige Europese evaluatiemethoden nodig.
- 5.2.5 Een inventarisatie van de specialisaties zal waarschijnlijk bijdragen tot meer gerichte grensoverschrijdende mobiliteit van studenten, docenten, professoren en onderzoekers. Het sluit aan bij de heersende trend onder studenten om de beste cursussen in hun vakgebied uit te zoeken en kan op die manier de ontwikkeling van potentieel talent aanmoedigen.
- 5.2.6 Daarnaast draagt inventarisatie ertoe bij om onderzoek van middelmatig niveau op een hoger plan te tillen door binnen Europa nieuwe netwerken te creëren en zowel de competitiegeest als de zin voor samenwerking aan te wakkeren. Dankzij deze netwerken en nieuwe partnerschappen tussen kenniscentra zullen tal van betrekkingen op topniveau ontstaan, met inbegrip van grensoverschrijdend interdisciplinair onderzoek, en zal de weg worden vrijgemaakt voor nieuwe oplossingen.

5.3 Externe invloeden en netwerkvorming

- 5.3.1 Thans staan de overheidsuitgaven overal onder druk. Het EESC wijst erop dat de begrotingen voor (hoger) onderwijs op hetzelfde peil moeten worden gehouden teneinde de kennisinfrastructuur en de lopende hervormingsprogramma's te ondersteunen.
- 5.3.2 De huidige ontwikkelingen op het gebied van onderzoek en technologie onderstrepen de behoefte aan modernisering en nieuwe oplossingen. Naast deze noodzakelijke hervormingen die de universiteiten zelf moeten doorvoeren, dienen publiek-publiek en publiek-private partnerschappen te worden aangemoedigd. Financiering door de particuliere sector zou de tendens naar probleemgericht onderzoek, een methode die steeds meer succes kent in de VS, wel eens kunnen versterken.

---

²³ Het voorbeeld van de VS toont aan dat dankzij transparantie, differentiatie en specialisatie elke onderzoeker en wetenschapper in de wereld weet welke Amerikaanse universiteit de beste voorzieningen heeft voor een bepaald gebied. Deze basisvoorwaarden bevorderen tevens cofinanciering door de particuliere sector en stichtingen.

²⁴ In sommige landen, waaronder Frankrijk en Duitsland, vindt het onderzoek overwegend plaats in onderzoeksinstituten die nauwe banden onderhouden met universiteiten. Dit is iets wat verder moet worden aangemoedigd.

- 5.3.3 Een Europese coördinatie van nationale innovatieprogramma's waaraan universiteiten deelnemen zou een positief en productief effect kunnen hebben. Dikwijls zijn deze programma's nu nog het product van nationale innovatieplatforms en zijn ze hoofdzakelijk gebaseerd op nationale specialisaties en gericht op nationale prioriteiten. Dit betekent dat er doorgaans te weinig rekening wordt gehouden met de bredere Europese agenda en tijdschema's, en evenmin met eventuele overlappings of wenselijke *spill over*-effecten in een Europese context.
In specifieke gevallen zijn grensoverschrijdende en pan-Europese benaderingen en projecten overigens bijzonder wenselijk.
- 5.3.4 De Gezamenlijke Technologische Initiatieven, op Europees niveau vastgelegde en gefinancierde publiek-private projecten, kunnen in dit opzicht zeer zeker ook een ondersteunende rol spelen.
- 5.3.5 Een succesvol nationaal programma dat hier als voorbeeld kan dienen voor Europese toepassingen en verbetering van de wetenschappelijke prestaties in heel Europa, is het Duitse "*Exzellenz*"-initiatief uit 2005²⁵.
- 5.3.6 Een Lissabon-agenda voor universiteiten zal, naast de reeds bestaande Europese programma's die alle hun eigen stimulerende maatregelen bevatten, het concurrentievermogen van het hoger onderwijs op grotere schaal bevorderen en leiden tot topprestaties.
- 5.3.7 Het EESC is van mening dat de invoering van raadgevende onderwijsplatforms op Europees niveau²⁶ – naar analogie van de technologieplatforms – nuttig kunnen zijn bij de bespreking van onderwijsprogramma's en de Europese onderwijsagenda, bv. m.b.t. de behoeften van de Europese arbeidsmarkt, gewenste bekwaamheden, erkenning, praktische vragen i.v.m. levenslang leren, kwalificaties en beroepsprofielen, moderne onderwijsmethoden, enz.
- 5.3.8 Bij deze adviesplatforms dienen naast academici non-gouvernementele actoren (sociale partners, maatschappelijk middenveld) te worden betrokken.

5.4 **Mobiliteit bevorderen**

- 5.4.1 De jongere generaties beschouwen Europa echt als een geheel. Betrouwbare, transparante informatie op Europese schaal over de beste cursussen op elk gebied en tevens over de specialisatie van universiteiten en faculteiten zou tegemoetkomen aan de verwachtingen van veel jongeren en grensoverschrijdende uitwisselingen bevorderen. Studenten en

---

²⁵ Met het Duitse *Exzellenz*-initiatief (2005) werd beoogd Duitsland aantrekkelijker te maken als onderzoekslocatie door concurrentie aan te moedigen en de aandacht te vestigen op de uitstekende prestaties van Duitse universiteiten en de Duitse wetenschapswereld. Toponderzoek wordt financieel ondersteund. Het programma is voor de periode 2006-2011 gedoteerd met een budget van € 1,9 miljard.

²⁶ "Onderwijsplatforms" waren een voorstel van de heer van Vught, voormalig voorzitter van de raad van de universiteit van Twente, tijdens het forum Hoger onderwijs en bedrijfsleven op 6 februari 2009. Opgemerkt zij dat de wetgeving m.b.t. universiteiten in Finland beperkt is en dat tripartiet toezicht er van grote invloed is.

wetenschappers dienen meer mogelijkheden te krijgen om een multidisciplinaire carrière in Europa te ontplooiën. Meer uitwisseling van onderzoekers – ook tussen overheidsinstellingen en de particuliere sector – zou van groot nut zijn.

- 5.4.2 Obstakels die specialisatie, een vruchtbare bodem voor de uitwisseling van jonge getalenteerde onderzoekers, in de weg staan, dienen nader te worden onderzocht op Europees niveau. Door bewustwording te bevorderen en Europese topcentra voor onderwijs en onderzoek op te richten kan constructieve concurrentie tussen Europese universiteiten worden gestimuleerd.
  - 5.4.3 Ten aanzien van onderzoekers en studenten uit derde landen dient een toekomstgerichte pan-Europese aanpak te worden uitgewerkt. Sommige landen zijn hier al mee bezig²⁷.
  - 5.4.4 Uiteenlopende arbeidscontracten vormen op zich geen probleem. Uiteenlopende secundaire arbeidsvoorwaarden, zoals speciale nationale socialezekerheidsregelingen, kunnen daarentegen een obstakel vormen. Het huidige onderzoek naar mogelijkheden voor een pan-Europees pensioenfonds voor onderzoekers is meer dan welkom. De in de Commissiemededeling over een Europees partnerschap voor onderzoekers vastgelegde beginselen dienen te worden ondersteund²⁸.
  - 5.4.5 Een bijzonder geval vormen de begrotingsprogramma's en projecten. Taakomschrijvingen en administratieve procedures variëren per land en moeten dan ook grondig worden doorgelicht om internationalisering gemakkelijker te maken.
  - 5.4.6 Door betere voorwaarden te creëren voor mobiliteit zal de aantrekkingskracht van bestaande alsook van nieuwe kenniscentra en -clusters in Europa toenemen. Een en ander zal interdisciplinaire activiteiten bevorderen en de, zoals de Commissie benadrukt, zo noodzakelijke betrekkingen tussen wetenschap en bedrijfsleven versterken.
- 5.5 **De regionale dimensie**
- 5.5.1 Economische clusters, waarin universiteiten, onderzoekscentra en de particuliere sector met elkaar verbonden zijn, vormen doorgaans een regionaal verankerde voorhoede. Bovendien kunnen zij zeer nuttig zijn om de regionale ontwikkeling te bevorderen. Regio's en universiteiten moeten worden aangemoedigd om efficiënter samen te werken.
  - 5.5.2 De praktijk heeft uitgewezen dat wanneer kenniscentra samengaan met toponderzoek en lezingen, dit de samenwerking met bedrijven in regio's en grootstedelijke gebieden

---

²⁷ Bijv. Nederland, waar 30% van de ca. 10.000 doctorandi uit een ander land komt.

²⁸ *Better Careers and More Mobility: A European Partnership for Researchers*, COM(2008)317 final

versterkt.²⁹ Een meer zichtbare integratie van universiteiten en hun specialisaties in hun natuurlijke omgeving zal bevorderlijk zijn voor de groei en werkgelegenheid in de verstedelijkte gebieden.

- 5.5.3 Specialisatie en diversiteit leiden langs verschillende wegen naar topprestaties. Sommige universiteiten concurreren en werken samen op mondiaal niveau, terwijl andere regionale centra zijn voor toponderzoek.
- 5.5.4 Alle universiteiten moeten worden aangemoedigd om deel te nemen aan de maatschappij die hen omringt. Naast hun kerntaken op het gebied van opvoeding en onderwijs dienen zij hun tertiaire activiteiten uit te breiden, zoals kennis- en innovatieoverdracht, maatschappelijk engagement, levenslang leren en activiteiten die van belang zijn voor de regionale en lokale ontwikkeling.

Brussel, 4 november 2009

De voorzitter
van het
Europees Economisch en Sociaal Comité

M. SEPI

---

²⁹

Tot de talrijke voorbeelden behoren Cambridge, Eindhoven, Stuttgart en de regio Öresund. Zie ook de lopende OESO-projecten en publicaties over hoger onderwijs en regionale en stedelijke ontwikkeling (http://www.oecd.org/document/16/0,3343,en_2649_35961291_34406608_1_1_1_1.00.html).